

Kitap İncelemesi / Book Review

Yeni Dünya Düzeninde Türk Dış Politikası

Abdulkadir Baharçiçek, Ankara: Orion Kitabevi, 2020, 232 sayfa

Değerlendiren: Umut Turgut Yıldırım*

Devletlerin dış politikalarını bölgesel ve küresel çapta cereyan eden ilişkiler ağından bağımsız düşünmek günümüz konjonktürünün gereklilikleri doğrultusunda gittikçe zorlaşan bir hal almıştır. Özellikle güçler dengesi sistemine adapte olmuş Soğuk Savaş döneminin sona ermesi ve liberal demokrasinin piyasa ekonomisiyle entegrasyonu üzerine konumlanan yeni dünya düzeni düşüncesinin oluşması da bu süreci hızlandıran gelişmeler olarak okunabilmektedir. Bu eser yeni dünya düzeni bağlamında Türk dış politikasını (TDP) tarihsel perspektifle inceleyen; Soğuk Savaş öncesi ve sonrası gelişmeleri TDP analizi temelinde örneklerle analiz ederek Türk dış politikasının yaşadığı değişim ve dönüşümler üzerine tespit ve tahlillerde bulunan bir niteliktedir.

Nitekim kitabın giriş bölümünde Baharçiçek, Cumhuriyet'in ilk yıllarında benimsenen dış politika vizyonunun hangi temeller üzerine inşa edildiğinin, ileriki yıllarda bu vizyonun geçirdiği değişikliklerin ve bu değişikliklere neden olan kişi, olay, ilişki ve gelişmelerin izlerini sürdüğünü açıklıyor. Kitabın bir diğer amacını da Soğuk Savaş sonrası dönemde yeniden

* Arş. Gör., İnönü Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, TR, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, orcid.org/ 0000-0003-2676-7157, umutturgut.yildirim@inonu.edu.tr

şekillenen küresel güç dengesi sistemindeki TDP'nin konumunun tartışılması olarak belirtiyor.

Kitap, dış politika ve uluslararası sistem temelinde TDP'nin Cumhuriyetten günümüze süregelen tarihsel sürecini mercek altına alan dört bölümden oluşmaktadır. Bununla birlikte yazar, analizini belirli bir kronolojiyi takip ederek değil TDP'de cereyan eden belirleyici olaylar ve gelişmeleri dikkate alarak yapmaktadır. Baharçiçek bu sayede TDP'de yaşanan değişim ve dönüşümlerin dinamiklerini incelemekte, TDP uygulamalarını güç dengesi, bölgesel ve küresel rekabet gibi uluslararası ilişkiler disiplininin temel meseleleri bağlamında ele almaktadır.

“Dış Politika ve Uluslararası Sistem” başlığını taşıyan ilk bölümünde dış politika, küresel siyaset ve uluslararası sistem kavramlarını tanımlayan yazar, dış politikanın uluslararası sistem içindeki yeri ve önemini tartışırken uluslararası sistemin çok aktörlü yapısının, devletlerarası yoğun ilişkiler ağının ve küreselleşmenin uluslararası sisteme küresel bir nitelik kazandırdığına dikkat çekiyor. Bu nedenle de “yer küre üzerinde var olan her devletin” (27) bu küresel sistemin içinde kalmak ve dış politikasını bu doğrultuda oluşturmak zorunda kaldığının altını çiziyor.

İkinci bölüme “Türk Dış Politikasının Temellerini Oluşturan Ana Belirleyiciler” başlığını veren yazar, TDP'nin şekillenmesinde etkili olan temel dinamikleri, dış politika uygulamalarındaki değişimlere neden olan krizler ile aktörleri ve soğuk savaş sonrası yenedünya düzenini bu bölümde irdeliyor. Cumhuriyet dönemi dış politikasını şekillendiren temel dinamikleri “bağımsızlığın korunması, ulus devlet inşası ve Batılılaşma” olarak sıralayan yazar, Türkiye'nin gücü ile hedefleri arasındaki uyumsuzluğun, dış politikada içe kapanma refleksinin ve Türkiye'nin küresel güçlerin rekabet alanı haline gelmesinin dönemin dış politikasının hareket alanını kısıtlandığını ileri sürüyor. Bu nedenle Cumhuriyet'in kuruluşunu izleyen dönemde TDP'nin tedrici değişimler geçirdiği kanısında olan Baharçiçek, ilerleyen yıllarda meydana gelen olaylar ve gelişmelerin değişimin hızını arttırdığını da ekliyor. Bu değişim ve dönüşüm süreciyle Kıbrıs sorunu, ekonomik krizler, Milli Görüş Hareketi ve Erbakan, Turgut Özal, Soğuk Savaşın sona ermesi, AK Parti iktidarı, yeni sosyal gruplar ve güçlenen sivil toplum ve Arap Baharı gibi krizler, aktörler ve sosyal/siyasal gelişmeler arasında ilişki kuruyor. Örneğin, Kıbrıs sorununu Türkiye'nin ilk kez Batıya dönük dış politika anlayışını sorgulamaya başladığı ve izlediği dış

politikayı “mutlaka revize etmesinin gerekli olduğu” (42) kanısının ortaya çıkmasına neden olan ilk gelişme olarak değerlendiriyor.

Yine Türk siyasal hayatındaki iki lideri, Necmettin Erbakan ve Turgut Özal, TDP’nin dönüşümü açısından özellikle vurgulayan yazar, Erbakan’ın Batı yerine İslam dünyasını merkeze alan dış politika vizyonunu ve dış politikada ekonomik çıkarları önemseyen Özal’ın pro-aktif ve vizyoner dış politika uygulamalarını geleneksel TDP anlayışındaki değişimin belirgin emareleri arasında sayıyor. Sonrasında süper güç rekabetinin önemini yitirdiği ve ideolojik temele dayalı cepheleşmenin ve soğuk savaş politikalarının büyük oranda terk edildiği Soğuk Savaş sonrası dönemde yeni dünya düzeninin TDP’nin dönüşümünde etkileri üzerinde duruyor. Sovyetlerin dağılmasıyla ortaya çıkan Türk cumhuriyetleri kaynaklı fırsat ve tehditlere yönelik oluşturulan politikaları, balkanların TDP’de daha da önemli bir bölge haline gelmesini ve TDP’nin ABD ve NATO ittifakından görece bağımsızlaşan uygulamalarını bu bağlamda açıklıyor. Son olarak da Arap Baharının Ortadoğu’da neden olduğu iç karışıklıklara değinerek, Türkiye’nin yakın çevresinde oluşan yeni tehditlerin TDP’yi yeni tedbirler almaya zorladığını vurguluyor.

Kitabın en kapsamlı bölümü olan “Cumhuriyet Dönemi Dış Politika” başlıklı üçüncü bölümde Cumhuriyetin kuruluşunu izleyen dönemdeki önemli gelişmeler, İkinci Dünya Savaşı sonrasında oluşan düzende TDP, Türkiye ile ABD, Avrupa Birliği ve İslam Dünyası ilişkileri ve son olarak AK Parti dönemi TDP irdeleniyor. Cumhuriyetin kuruluşuyla birlikte TDP’nin temel karakterini, Lozan Antlaşması’yla ortaya çıkan statükonun muhafazasını amaçlayan ve Batı savunma ve güvenlik sistemine girmek isteyen, diğer ifadeyle Batı’ya dönük olarak resmediyor. Ayrıca Türkiye’nin Batı bloğunda yer almasına yol açan sebepler üzerinde de duran Baharççek, Sovyet tehdidini de sebepler listesinin ilk sırasına yerleştiriyor. Öte yandan İkinci Dünya Savaşı sonrasında TDP’nin üzerinde kilit rol oynayan gelişmeyi Türkiye-ABD ilişkilerinin yoğunluğunun ve seviyesinin artması olarak tanımlıyor. Bu durumu Türkiye’nin jeopolitik konumunun komünizmin yayılmasına baraj oluşturabilme potansiyeli ve askeri üs kolaylığı gibi gerekçelerle ABD’nin Türkiye’yi Batı siyasal sistemi içinde yer almaya teşvik etmesiyle ilişkilendiriyor. Türkiye-ABD ilişkilerini Küba Krizi’nden Suriye İç Savaşı’na kadar olan dönem bağlamında irdeleyen yazar, iki ülke arasındaki ilişkilerin giderek gerildiğini hatta

çatışmaya varabilecek düzeye eriştiğini savlıyor. Türkiye-AB ilişkilerinin de değinildiği bu bölümde, Türkiye-AB arasındaki üyelik sürecinin *sui generis* yapısının, Türkiye'yi AB'ye üye olma isteği noktasında olumsuz etkilediği görüşü benimseniyor. Yazar, Türkiye-İslam dünyası ilişkisini irdelerken Cumhuriyetle birlikte dış politikada ilişkilerin sınırlı düzeye indirildiğini ifade ediyor. Bu anlayışın oluşmasında etkili olan nedenleri de benimsenen Batıcılık ideolojisine, Müslümanların çoğunluğu oluşturduğu ülkelerin Batıya bağımlı hale gelmesine ve sömürgeleştirilmiş olmaları nedeniyle bağımsız birer aktör olamamalarına bağlıyor. Fakat İslam dünyası ile ilişkilerin değişmeye başladığı 1960'lı yılları yakınlaşma dönemi olarak ifade eden Baharççek, Kıbrıs Sorunu ertesinde Türkiye'nin uluslararası arenada yalnız kaldığını anlamasını, Milli Görüş Hareketinin Türk siyasal hayatındaki etkinliğini arttırmasını, 1973 petrol krizinin neden olduğu ekonomik krizi İslam dünyasıyla ilişkilerin yeniden canlanma nedenleri arasında değerlendiriyor. 2000 sonrasında bölgesel anlamda başat role sahip bir Türkiye'yi konu edinen yazar, statükocu dış politika anlayışından vazgeçildiğinin ve yakın coğrafyadaki gelişmelere duyarsız kalan dış politikanın giderek terk edildiğinin altını çiziyor. Ülkedeki demokratikleşme adımlarının ve artan askeri kapasite ile milli silah sanayinin daha bağımsız dış politika hamlelerine zemin oluşturduğunu ifade ediyor. Bu bağlamda 3 Mart Tezkeresi'nde yaşanan gelişmeleri de ABD'den bağımsızlaşan dış politikanın miladı sayıyor.

“Dünya Düzeni ve Türkiye'nin Konumu: Tehditler, Fırsatlar ve Türkiye'nin Yeni Vizyonu” başlığındaki son bölümde güncel olay ve gelişmelerin TDP üzerindeki etkilerine dair tespit ve tahlillerde bulunuluyor. Bu minvalde TDP bağlamında bir takım tehdit ve fırsatlar üzerinde duruluyor. Küresel uluslararası sistemin yapısal sorunları, Ortadoğu'daki istikrarsız yapıyı, terör ve terörizmi, küresel güçler arasındaki rekabeti, dış politikada Türkiye karşıtı koalisyonları ve AB'nin birlik nosyonunun zayıflamasını, Türkiye'nin yeni dünya düzeninde karşılaştığı başlıca tehditler olarak sınıflandırıyor. Buna karşın Soğuk Savaş sonrasında kurulan devletlerle yeni işbirliklerinin ve gelişen ilişkilerin, yakın tehditlerin ortadan kalkmasıyla Türkiye'nin hareket alanının genişlemesinin ve İslam Dünyası ile gelişen ilişkilerin ise TDP'ye yeni fırsatlar doğurduğunu savlıyor. Kitabı sonlandırırken Baharççek, son 30 yılda meydana gelen olay ve gelişmeler neticesinde Türkiye'nin ülke ideallerine uygun, çok yönlü, kişilikli, milli

çıkarlara odaklanan ve büyük güçlerden bağımsızlaşabilen dış politika anlayışının hegemonyasını işliyor.

Baharçiçek'in bu değerli eserine yöneltilebilecek ilk eleştiri değinilen konuların belirli bir kronolojiyi takip etmemesiyle gerekçelendirilebilir. Yazar her ne kadar kronolojik bir irdelemeyi amaçlamadığını eserin giriş bölümünde belirtmiş olsa da konu başlıklarındaki dağılımın ve olayların kronolojik olarak aktarılmasının okuyucuların eseri daha rahat anlayabilmesine katkı sağlayacağı ifade edilebilir. İkinci olarak, eserde TDP'nin yeni dünya düzenindeki konumu tartışılırken uluslararası ekonomik gelişmeler ve bu gelişmelerin TDP'ye etkileri sınırlı bir biçimde ele alınıyor. Bu bağlamda Soğuk Savaş sonrası kurulan yeni dünya düzeninin var ettiği uluslararası ekonomik yapının TDP'ye etkisinin analiz edildiği müstakil bir bölümün varlığının eserin değerini arttıracığı kanaatini benimseyebiliriz.

Cumhuriyet'in kuruluşundan günümüze TDP'nin temel meselelerini ele alan tarihsel arka planı ve son dönemdeki konjonktürel olayları Türkiye özelinde analiz etmesiyle bu kitap, TDP çalışmalarına kapsamlı bir yeniden değerlendirme sunuyor. TDP açısından meydana gelen değişim ve dönüşümleri yapısal ve olay merkezli analizlerle ortaya koymasıyla da gelecekte TDP'ye dair yapılacak olan çalışmalara ufuk açacak sağlam bir çerçeve ve farklı bir bakış açısı barındırıyor. Özellikle TDP'de son otuz yılda meydana gelen gelişmelere yönelik açıklamaları, alanı çalışan araştırmacılara yararlı olacak bilgi birikimini oluşturuyor. İncelediği kaynakçasıyla da konuyla alakalı temel literatüre ilgili okuyucunun ulaşmasına katkı sağlıyor.

Son olarak, yazım hatalarına rağmen yalın dili ve örneklerle zenginleştirilen içeriği sayesinde bu kitap TDP alanında akademik ya da akademi dışındaki çevrelerce okumaya değer kıymetli bir eser niteliğindedir.

